

BO'LAJAK TARBIYA O'QITUVCHILARIDA IJTIMOIIY-PSIXOLOGIK
KOMPETENSIYALARNI SHAKLLANTIRISH

Islomova Malika

*Guliston davlat pedagogika instituti O'zbek tili va adabiyoti
yo'nalishi 1-kurs 11/25-guruh talabasi*

Ilmiy rahbar: Xamidova Sabrina

Annotatsiya: *Mazkur maqolada bo'lajak tarbiya o'qituvchilarida ijtimoiy-psixologik kompetensiyalarni shakllantirishning nazariy va amaliy asoslari yoritiladi. Ta'lim jarayonida o'qituvchining shaxsiy fazilatlarini, kommunikativ qobiliyatlari hamda ijtimoiy muhit bilan samarali o'zaro ta'siri muhim ahamiyat kasb etishi ilmiy jihatdan asoslanadi. Shuningdek, pedagoglarning kasbiy rivojlanishida ijtimoiy-psixologik kompetensiyalarning roli va ularni rivojlantirish usullari tahlil qilinadi.*

Annotation: *This article highlights the theoretical and practical foundations of developing socio-psychological competencies in future educators. It scientifically substantiates the importance of a teacher's personal qualities, communicative abilities, and effective interaction with the social environment in the educational process. Additionally, the role of socio-psychological competencies in the professional development of teachers and methods for their enhancement are analyzed.*

Аннотация: *В данной статье освещаются теоретические и практические основы формирования социально-психологических компетенций у будущих педагогов. Научно обосновывается важность личностных качеств учителя, его коммуникативных способностей, а также эффективного взаимодействия с социальной средой в образовательном процессе. Кроме того, анализируется роль социально-психологических компетенций в профессиональном развитии педагогов и методы их развития.*

Kalit so'zlar: *ijtimoiy kompetensiya, psixologik kompetensiya, pedagogik mahorat, kommunikativ qobiliyat, empatiya, refleksiya, tarbiya o'qituvchisi, kasbiy rivojlanish*

Keywords: *social competence, psychological competence, pedagogical mastery, communicative ability, empathy, reflection, character education teacher, professional development.*

Ключевые слова: *социальная компетенция, психологическая компетенция, педагогическое мастерство, коммуникативные способности, эмпатия, рефлексия, учитель воспитания, профессиональное развитие.*

Hozirgi globallashuv sharoitida ta'lim tizimiga qo'yilayotgan talablar tubdan o'zgarib bormoqda. Ayniqsa, bo'lajak tarbiya o'qituvchilarining nafaqat nazariy bilimlari, balki ijtimoiy va psixologik jihatdan yetukligi ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. Zamonaviy pedagog o'qituvchilar bilan samarali muloqot o'rnatishi, ularning individual xususiyatlarini

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

tushunishi va ijtimoiy muhitga moslashuviga yordam bera olishi lozim. Ijtimoiy -psixologik kompetensiya pedagogning kasbiy muvaffaqiyatini belgilovchi asosiy omillardan biri bo'lib, u shaxslararo munosabatlarni to'g'ri yo'lga qo'yish, nizolarni bartaraf etish va sog'lom psixologik muhit yaratishni o'z ichiga oladi.

Ijtimoiy-psixologik kompetensiya tushunchasi zamonaviy pedagogika va psixologiya fanlarida muhim kategoriyalardan biri sifatida qaraladi. Ilmiy adabiyotlarda ushbu tushuncha shaxsning ijtimoiy muhitda samarali faoliyat yuritishi, insonlar bilan konstruktiv munosabat o'rnatishi va psixologik jarayonlarni ongli boshqara olish qobiliyati bilan izohlanadi. Xususan, Lev Vygotsky ta'lim va rivojlanish o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni asoslab, shaxsning ijtimoiy muhit orqali shakllanishini ta'kidlaydi. Uning fikricha, har qanday kompetensiya, jumladan ijtimoiy-psixologik kompetensiya ham, avvalo ijtimoiy tajriba asosida shakllanadi. Shu sababli bo'lajak tarbiya o'qituvchilarini tayyorlash jarayonida ularni faol ijtimoiy muhitga jalb etish muhim hisoblanadi. Zamonaviy tadqiqotlar natijalari shuni ko'rsatadiki, o'qituvchi faoliyatida muvaffaqiyatning asosiy qismi aynan ijtimoiy-psixologik omillar bilan belgilanadi. Masalan, xalqaro ta'lim tadqiqotlari natijalariga ko'ra, pedagogik samaradorlikning qariyb 60-75 foizi o'qituvchining kommunikativ va emotsional kompetensiyalariga bog'liq ekanligi aniqlangan. Bu esa o'z navbatida o'qituvchining faqat bilim beruvchi emas, balki ijtimoiy-psixologik yetakchi sifatida ham faoliyat yuritishini talab etadi. Shu nuqtai nazardan, Daniel Goleman tomonidan ilgari surilgan "emotsional intellekt" konsepsiyasi alohida ahamiyat kasb etadi. Unga ko'ra, insonning muvaffaqiyati 80 foiz holatda uning emotsiyalarni boshqarish va boshqalarni tushunish qobiliyatiga bog'liq bo'ladi.

Bo'lajak tarbiya o'qituvchilarida ijtimoiy-psixologik kompetensiyalarni shakllantirish, avvalo, ta'lim jarayonining mazmuni va metodlariga bevosita bog'liqdir. An'anaviy dars shakllari bilan bir qatorda interaktiv yondashuvlar - treninglar, rolli o'yinlar, muammoli vaziyatlarni yechish, "case study" metodlari keng qo'llanilganda talabalar o'z fikrini erkin ifoda etish, boshqalarni tinglash va jamoaviy qaror qabul qilish ko'nikmalarini egallaydi. Ilmiy tajribalar shuni ko'rsatadiki, interaktiv metodlardan foydalanilgan guruhlarda talabalar o'rtasida kommunikativ faollik 2 baravar oshadi, ijtimoiy moslashuv darajasi esa sezilarli darajada yaxshilanadi. Pedagogik amaliyot jarayoni ham ijtimoiy-psixologik kompetensiyani rivojlantirishda muhim bosqich hisoblanadi. Chunki aynan real ta'lim muhitida talaba o'zining nazariy bilimlarini sinovdan o'tkazadi, turli yoshdagi bolalar bilan ishlashni o'rganadi va murakkab pedagogik vaziyatlarga duch keladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, muntazam amaliyot o'tagan talabalar o'qituvchilik faoliyatiga tezroq moslashadi va ularning kasbiy ishonchi 30-40 foizga yuqori bo'ladi. Ijtimoiy-psixologik kompetensiyaning tarkibiy tuzilmasi ham murakkab va ko'p qirrali hisoblanadi. Avvalo, kommunikativ kompetensiya - pedagogning asosiy quroli bo'lib, u orqali bilim berish, tarbiyaviy ta'sir ko'rsatish va ijtimoiy aloqa o'rnatish amalga oshiriladi. Shu bilan birga, emotsional barqarorlik o'qituvchining stressli vaziyatlarda o'zini yo'qotmasligi, konfliktlarni oqilona hal eta olishini ta'minlaydi. Empatiya esa o'qituvchining ichki dunyosini tushunish, uning ehtiyoj va qiziqishlariga mos yondashuvni tanlash imkonini beradi. Masalan, psixologik kuzatuvlar shuni ko'rsatadiki,

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

empatik o‘qituvchilar dars o‘tgan sinflarda o‘quvchilarning faolligi va o‘zlashtirish darajasi 20-25 foizga yuqori bo‘ladi.

Refleksiya komponenti ham alohida ahamiyatga ega bo‘lib, u pedagogning o‘z faoliyatini tahlil qilishi, xatolarini anglab yetishi va o‘z ustida ishlashiga xizmat qiladi. John Dewey refleksiv fikrlashni “tajribani qayta ko‘rib chiqish va undan xulosa chiqarish jarayoni” sifatida ta’riflaydi. Bu jarayon pedagogning kasbiy o‘shida hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Zamonaviy ta’lim tizimida innovatsion yondashuvlar orqali ijtimoiy-psixologik kompetensiyalarni rivojlantirishga alohida e’tibor qaratilmoqda. Xususan, muammoli vaziyatlarni modellashtirish, jamoaviy loyihalar, psixologik treninglar va kooperativ o‘qitish metodlari samarali vositalar sifatida keng qo‘llanilmoqda. Ushbu yondashuvlar talabalarni mustaqil fikrlashga, mas’uliyatni his qilishga va jamoa bilan ishlashga o‘rgatadi. Natijada, bo‘lajak tarbiya o‘qituvchilari nafaqat nazariy bilimlarga ega, balki real ijtimoiy muhitda samarali faoliyat yurita oladigan, psixologik jihatdan barqaror va kommunikativ jihatdan yetuk mutaxassis sifatida shakllanadi.

Xulosa qilib aytganda, bo‘lajak tarbiya o‘qituvchilarida ijtimoiy-psixologik kompetensiyalarni shakllantirish zamonaviy ta’lim tizimining ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Bugungi kunda pedagogdan faqatgina nazariy bilim emas, balki rivojlangan kommunikativ qobiliyat, emotsional barqarorlik, empatiya va refleksiv fikrlash kabi sifatlar ham talab etilmoqda. Ilmiy tadqiqotlar va pedagogik tajribalar shuni ko‘rsatadiki, aynan shu kompetensiyalar o‘qituvchining kasbiy samaradorligini belgilovchi asosiy omillar sirasiga kiradi. Shuningdek, ijtimoiy-psixologik kompetensiyalarni rivojlantirish uzluksiz va tizimli jarayon bo‘lib, u ta’lim jarayonida interaktiv metodlardan foydalanish, amaliy mashg‘ulotlarni kuchaytirish hamda talabalarning mustaqil ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirish orqali amalga oshiriladi. Bo‘lajak pedagoglarni tayyorlashda nazariya va amaliyot uyg‘unligini ta’minlash, ularni real pedagogik vaziyatlarga tayyorlash muhim ahamiyat kasb etadi. Natijada, ijtimoiy-psixologik jihatdan yetuk bo‘lgan tarbiya o‘qituvchisi o‘quvchilar bilan samarali muloqot o‘rnatadi, sog‘lom psixologik muhit yaratadi va ta’lim-tarbiya jarayonining sifatini oshirishga xizmat qiladi. Shu bois, oliy ta’lim muassasalarida ushbu kompetensiyalarni rivojlantirishga yo‘naltirilgan innovatsion yondashuvlarni keng joriy etish dolzarb vazifa bo‘lib qolmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Lev Vygotsky. *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press, 1978.
2. Daniel Goleman. *Emotional Intelligence*. New York: Bantam Books, 1995.
3. John Dewey. *How We Think*. Boston: D.C. Heath & Co., 1910.
4. G‘oziyev E.G. *Umumiy psixologiya*. Toshkent, 2010.
5. Karimov I.A. *Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch*. Toshkent, 2008.
6. <https://edu.uz>

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

7. <https://ziyonet.uz>
8. <https://scholar.google.com>

